

Kees Schuyt, (2008), *Waar is de gemeenschap gebleven? Negende J.H. van Oosbreelezing*. Delft: Eburon. 32 blz. ISBN 9789059722453, € 10,00.

Het Apostolisch Genootschap, een klein vrijzinnig kerkgenootschap, kent sinds een aantal jaren de traditie van jaarlijks lezingen. De lezingen, die genoemd zijn naar J.H. van Oosbree, de apostel die dit kerkgenootschap naar nieuwe tijden heeft gevoerd, gaan over een thema dat een grotere draagwijdte heeft dan dit kerkgenootschap alleen. Ze worden meestal verzorgd door mensen van goede reputatie op hun vakgebied en lang niet altijd lid van deze kerk. De socioloog Schuyt stelde zich in de negende lezing, *Waar is de gemeenschap gebleven?*, de vraag naar *communitas*. Het is een vraag die beoefenaars van de sociale wetenschap sinds het begin van deze tak van sport heeft bezig gehouden, en ook een die beleidsbepalers op verschillende niveaus tegenwoordig bezig houdt. Schuyt weet dat gemeenschap ook gemeen maakt, iets wat velen lijken te zijn vergeten. En niet weinigen verlangen terug naar zo'n paradijselijke situatie die er (n)ooit was. De reden is een simpele: 'Gemeenschap ervaar je pas, als het moment van opgaan in gezelschap voorbij is' aldus Schuyt (p.5).

Gemeenschappen danken hun bestaan aan affectieve bindingen en rationele overwegingen, bovenal aan 'uit sterk gedeelde gemeenschappelijke ervaringen' (p. 12). Dit maakt waarschijnlijk ook dat Schuyt de verzuiling naast andere zaken een 'authentieke geloofservaring' (p. 8) wil noemen. Dat is een gedachte die nieuw voor me is en een die mijn verbeelding prikkelt: verzuiling als geloofservaring. Ik denk niet dat hij uiteindelijk houdbaar is, en of hij nieuwe inzichten in de verzuiling oplevert, blijft in de lucht hangen. Gemeenschappen worden vervolgens in stand gehouden doordat mensen zich er mee gaan vereenzelvigen. Ze maken onderscheid tussen wij en zij, kennen rituele bijeenkomsten, en zingen gezamenlijk liederen.

Wanneer vallen gemeenschappen uiteen, met andere woorden, wanneer verliezen de bindingen en overwegingen hun kracht? Schuyt kijkt naar twee gemeenschappen, die beide zijn leeggelopen en uiteen zijn gevallen: de Rooms-katholieke kerk en de universitaire gemeenschap. Schuyt komt met een antwoord dat van een verrassende eenvoud is: het gebeurt uit teleurstelling. Of eenvoud goud is, is voor mij de vraag. Los van het feit dat we hier te maken hebben met twee ongelijksoortige gemeenschappen, ook al werden beide wel als tempels, plaatsen van rituele praktijken, beschouwd, de een van wetenschap en de andere van godsdienst. De ene institutie droeg bij aan de vorming van kennis, uiteraard van levensbelang voor de samenleving, en de andere droeg bij aan de oplossing van het probleem hoe het koninkrijk der hemelen te beërven, eens van levensbelang voor individuele gelovigen, en nu lang niet meer.

Laten we met hem meegaan in zijn opvatting, en ons daarbij beperken tot kerkgenootschappen. Raken mensen van God en de kerk los uit teleurstelling? Dat kan, maar het lijkt me vaak niet voldoende om de kerk te verlaten. Het is eerder dat de last van het kerklidmaatschap, waaronder ook teleurstelling in (de) andere leden van de gemeenschap – leiders en medegelovigen – of in God, in de opvattingen en praktijken, niet meer

opweegt tegen de lust van de *communitas*. De winst van het zich kunnen vereenzelvigen met de groep en rituelen en opvattingen is, in vergelijking met de geestelijke en materiële inspanning die dit kost, te laag, gegeven de alternatieven die er zijn voor fysiek en sociaal welzijn.

Schuyt ziet oude gemeenschappen worden vervangen door nieuwe: 'alle gemeenschappen en bindingsvormen zijn constant in verandering' (p. 20). Ze tenderen alle in de richting van open gemeenschappen. Het moderne toneel vormt voor Schuyt 'een model van een moderne gemeenschap van deze tijd. Dat is gemeenschap, een groep die een gezamenlijk plan ten uitvoer brengt' (p. 29). Ja, misschien wel, maar ook toneelgezelschappen komen en gaan. Hoe dan ook, zijn lezing prikkelde mijn verbeelding, riep op tot tegenspraak, en zette me aan het denken. Dat maakt zulke lezingen, die sinds jaar en dag op een typografisch fraaie wijze worden uitgegeven door Eburon, de moeite waard. Terzijde, ik denk niet dat Schuyt gereformeerden van gereformeerden kan onderscheiden, wanneer hij spreekt van het geringere verlies in godsbesef bij 'gereformeerde kerken'.

Durk Hak

(Als docent verbonden aan de Stichting Pedagogische Opleidingen te Groningen)

Taylor, Charles (2003), *Wat betekent religie vandaag?*, (Nederlandse vertaling van en inleiding op *Varieties of Religion Today. William James Revisited*, 2002, door Guido Vanheeswijck), Kampen: Uitgeverij Klement, 108 blz., ISBN 90770703338, € 13,95.

De Canadese filosoof Charles Taylor (1931) werd in 1999 uitgenodigd tot het houden van de befaamde *Gifford Lectures* en nam daartoe een honderd jaar eerder gehouden lezing van William James ter hand. Taylor kwam tot de ontdekking dat deze nog niets aan actualiteit had ingeboet, en bewerkte de lezing tot publicatie met de titel *Varieties of Religion Today. William James Revisited*. Deze uitgave past in het oeuvre van Taylor, dat meer en meer gericht is op het fenomeen van secularisatie in de westerse wereld.

Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste beschrijft hij de religieuze ervaring, wat volgens James de kern vormt van godsdienst. Deze visie is uiteraard geïnspireerd door diens pragmatisme, waarin gevoelens het handelen eerder bepalen dan ideeën. En door de protestantse traditie waar James uit voortkomt, waarin het vooral gaat om het innerlijk. Taylor ziet als katholiek een paar blinde vlekken bij de protestant James, want de rol van de gemeenschap wordt nauwelijks of negatief belicht, terwijl hij daar op twee manieren graag meer plaats voor ingeruimd zou willen zien. Ten eerste is er de opdracht tot broederlijke en de bediening van de sacramenten. Ten tweede is er zelfs voor een devotielevenswijze een minimale formulering nodig van wat men gelooft. En die woordenschat die we daarvoor hebben, is voor een groot deel doorgegeven.